

EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHUS

TEINE OSAKOND

OTSUS

Kaebus nr 46069/13

Olev LÜÜTSEPP

vs. Eesti

Euroopa Inimõiguste Kohus (teine osakond), olles 20. veebruaril 2018 kokku tulnud komiteena, kuhu kuuluvad
esimees Ledi Bianku,
kohtunikud Nebojša Vučinić,
Jon Fridrik Kjølbro
ja *osakonna sekretäri asetäitja* Hasan Bakırcı,
võttes arvesse 16. juulil 2013 esitatud eespool nimetatud kaebust,
võttes arvesse vastustajariigi esitatud seisukohti ja nendele vastuseks esitatud kaebaja seisukohti,
võttes arvesse Privacy Internationali ja Article 19 esitatud ühiskommentaare,
olles pidanud nõu, tegi järgmise otsuse.

ASJAOLUD

1. Kaebaja Olev Lüütsepp on Eesti kodanik, kes on sündinud 1962. aastal ja elab Võrus. EIK-is esindas teda Tartu advokaat A. Lillo.

2. Eesti Vabariiki (edaspidi: riik) esindas M. Kuurberg Välisministeeriumist.

A. Kohtuasja asjaolud

3. Kohtuasja asjaolud, nagu pooled on need esitanud, võib kokku võtta järgmiselt.

4. Kaebaja on MTÜ Võru Jäätmekeskus juhatuse ainuliige.

5. 5. aprillil 2010. aastal alustas Lõuna Ringkonnaprokuratuur kriminaalmenetlust seoses nimetatud mittetulundusühingu teatud tegevuse õiguspärasusega.

6. 1. novembril 2010. aastal andis prokurör loa kaebaja kahe mobiiltelefoni asukoha määramiseks ajavahemikus 2.–5. november 2010. Neid jälitustoiminguid tehti 2. ja 3. novembril 2010. aastal.

7. 3. novembril 2010. aastal otsis politsei läbi kaebaja kodu ja võttis kaasa MTÜ tegevust puudutavad dokumendid. Kaebaja sõnul tekitas kodu läbiotsimine kahtluse, et teda võidi varjatult jälgida.

8. 11. jaanuaril 2011. aastal andis Lõuna Ringkonnaprokuratuuri prokurör kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) §-i 121 alusel loa jätta kaebaja tehtud jälitustoimingutest teavitamata. Põhjenduste kohaselt oli kriminaalmenetlus tõendite kogumise staadiumis ja seega oleks kaebaja teavitamine võinud uurimist takistada.

9. 2012. aasta juulis kriminaalmenetlus lõpetati, sest kuritegu ei tuvastatud.

10. Kaebaja sõnul sai ta kriminaalmenetluse lõpetamisest uurijalt teada 2012. aasta

augustis. Kaebaja kahtlustas, et tema suhtes kohaldati ebaseaduslikku varjatud jälgimist. 23. augustil 2012. aastal taotles ta Lõuna Ringkonnaprokuratuurilt kriminaalasjas koostatud jälitustoimikuga tutvumist.

11. 24. augusti 2012. aasta kirjaga teatas Lõuna Ringkonnaprokuratuuri vanemprokurör kaebajale, et ei ole võimalik talle öelda, kas tema suhtes tehti jälitustoiminguid või mitte. KrMS-i §-le 121 viidates märkis prokurör, et kui on otsustatud isikut jälitustoimingutest mitte teavitada, siis ei saa prokurör vastuseks isiku taotlusele kinnitada, kas sellised toimingud leidsid aset või mitte. Vastasel juhul oleks teavitama jätmise regulatsioon mõttetu.

12. 6. septembril 2012. aastal andis Lõuna Ringkonnaprokuratuuri prokurör KrMS-i §-i 121 alusel uue teavitamata jätmise loa kuni eeluurimise lõppemiseni teises kriminaalasjas (edaspidi: teine kriminaalasi), milles kohaldati kahtlustatava suhtes varjatud jälgimist ka kaebaja kriminaalmenetluse jooksul. Leiti, et kaebaja teavitamine jälitustoimingutest takistaks teises kriminaalasjas kohaldatavat varjatud jälgimist.

13. 7. septembril 2012. aastal esitas kaebaja Riigiprokuratuurile 24. augusti 2012. aasta keeldumise peale kaebuse.

14. 9. oktoobril 2012. aastal kinnitas Lõuna Ringkonnaprokuratuuri juhtivprokurör, kellele edastati kaebus vastamiseks, et keeldumine teabe andmisest selle kohta, kas kaebaja suhtes tehti jälitustoiminguid või mitte, oli seaduslik.

15. 22. oktoobril 2012. aastal esitas kaebaja uuesti Riigiprokuratuurile kaebuse. 22. novembri 2012. aasta kirjas pealkirjaga „vastus selgitustaotlusele” nõustus Riigiprokuratuur ringkonnaprokuratuuri seisukohaga ja kinnitas, et prokuratuuril ei olnud luba kaebajat teavitada sellest, kas tema suhtes kohaldati varjatud jälgimist või mitte.

16. Kaebaja esitas kaebuse Tartu Maakohtusse. Ta kaebas selle üle, et talle ei antud teavet oma õiguste võimaliku rikkumise kohta ja et ta jäeti ilma õigusest vaidlustada võimaliku varjatud jälgimise seaduslikkus kohtus. Ta taotles, et kohus kohustaks prokuratuuri andma talle juurdepääsu jälitustoimikule.

17. 17. jaanuaril 2013. aastal jättis maakohus kaebuse läbi vaatamata põhjusel, et Riigiprokuratuuri vastust selgitustaotlusele ei saa edasi kaevata. Kohus märkis, et Riigiprokuratuuril on mõnedel juhtudel õigus isikut varjatud jälgimisest mitte teavitada ja et antud asjas puudusid kohtul andmed selle kohta, kas selline tegevus üldse toimus. Sellest tulenevalt leidis kohus, et ta ei saa anda kaebajale teavet jälitustoimingute kohta ega analüüsida, kas sellised toimingud rikkusid kaebaja õigusi. Maakohtu määruses seisis, et määrus on lõplik ega kuulu edasikaebamisele.

18. 3. jaanuaril 2014. aastal teavitas uurimisasutus ringkonnaprokuratuuri, et kohtueelne kriminaaluurimine teises kriminaalasjas on lõpetatud, ja esitas ringkonnaprokuratuurile asjaomased dokumendid. Sellega langesid kaebaja teavitamata jätmise alused ära.

19. 27. jaanuaril 2014. aastal teavitas politsei kaebajat tema suhtes tehtud varjatud jälgimisest. Teda teavitati õigusest tutvuda jälitustoimingu materjaliga ja esitada KrMS-i §-i 126¹⁶ alusel kaebus.

20. 10. veebruaril 2014. aastal tutvus kaebaja enda kohta varjatud jälgimisega kogutud materjaliga. Ta allkirjastas akti, millega kinnitas, et talle on tutvustatud teavet kahe mobiiltelefoni asukoha määramise kohta ajavahemikus 2.–3. november 2010. Rohkem ta taotlusi ega kaebusi ei esitanud.

21. 10. aprillil 2014. aastal edastati kaebaja poolt EIK-i esitatud kaebus riigile.

B. Asjakohane riigisisene õigus ja kohtupraktika

1. Kriminaalmenetluse seadustik

22. 1. jaanuarini 2013 kehtinud KrMS-i § 121 sätestas kohustuse teatada jälitustoimingust viivitamata isikule, kelle suhtes on toiming tehtud. Kuid prokuröri loal võis jätta jälitustoimingust teatamata, kui see võis 1) kahjustada oluliselt kriminaalmenetlust; 2) kahjustada oluliselt teise isiku seadusega tagatud õigusi ja vabadusi või seada teise isiku ohtu; 3) seada ohtu jälitusasutuse meetodite, taktika, jälitustoimingu tegemisel kasutatava vahendi või politseiagendi, variisiku või salajasele koostööle kaasatud isiku koostöö salajasuse. Enne 1. jaanuari 2013 ei sisaldanud KrMS teavitamata jätmise otsuste üle prokuröri tehtava perioodilise järelevalve regulatsiooni, samuti ei olnud ette nähtud selliste otsuste välist (kohtulikku) järelevalvet.

23. Varjatud jälitustoimingutest teavitamise kord muutus 1. jaanuaril 2013. KrMS-i uus § 126¹³ sätestab kohustuse teavitada isikut, kelle suhtes jälitustoiming tehti, viivitamata pärast jälitustoimingu tegemise loa tähtaja lõppemist. Muudetud regulatsioon sisaldab endiselt viivitamatu teavitamise kolme eespool nimetatud erandit ning näeb ette teavitamata jätmise otsuste korrapärase järelevalve reeglid ja nende otsuste kohtuliku kontrolli.

24. KrMS-i §-i 126¹⁴ alusel võimaldatakse isikul, keda on KrMS-i §-i 126¹³ kohaselt teavitatud, soovi korral tutvuda tema kohta kogutud andmetega, võttes arvesse samas paragrahvis loetletud erandeid.

25. KrMS-i § 126¹⁶ lg 1 sätestab, et kohtu poolt jälitustoiminguks antud loa andmise määrupeale võib esitada määruskaebuse. KrMS-i § 126¹⁶ lg 2 alusel võib jälitustoimingu käigu, sellest teavitamata jätmise ja sellega kogutud andmete tutvustamata jätmise peale esitada kaebuse.

2. Riigivastutuse seadus

26. Riigivastutuse seaduse § 9 sätestab, et füüsiline isik võib nõuda mittevaralise kahju rahalist hüvitamist süüliselt väärikuse alandamise, tervise kahjustamise, vabaduse võtmise, kodu või eraelu puutumatusena või sõnumi saladuse rikkumise, au või hea nime teotamise korral.

3. Riigisiseste kohtute praktika

27. Kriminaalasi nr 3-1-1-37-14 käsitles küsimust, kas jälitustoimingutest teavitati viivitamata § 126¹³ lg 1 tähenduses. 29. septembri 2014. aasta määruses leidis Riigikohus, et isikul on KrMS §-i 126¹⁶ kohaselt õigus esitada seoses jälitustoiminguga kaebus. Selles asjas oli isik kriminaaluurimise all, jälitustoiminguid tehti ajavahemikus 2010. aasta jaanuarist septembrini, süüdistusakt saadeti kohtusse 15. novembril 2012. aastal ning isikut teavitati jälitustoimingutest 11. ja 29. veebruaril 2013. aastal. Riigikohus selgitas, et nii KrMS-i §-i 121 lg 1 (kehtis kuni 1. jaanuarini 2013) kui ka KrMS-i §-i 126¹³ lg 1 (jõustus 1. jaanuaril 2013) alusel võib prokuröri loal jätta jälitustoimingust teatamata, kui see võib kahjustada oluliselt kriminaalmenetlust. Riigikohus leidis, et kriminaalmenetluse kahjustamise oht on isegi pärast jälitustoimingu lõppu peaaegu alati olukorras, kus kohtueelne menetlus alles käib ja kogutakse tõendeid. Sellest tulenevalt leidis Riigikohus, et teavitamiskohustus tekkis alles 15. novembril 2012. aastal, mil süüdistusakt kohtusse saadeti. Lisaks leidis Riigikohus, et arvestades jälitustoimingute kestust ja neist puudutatud isikute suurt arvu, ei saa 2013. aasta jaanuaris

toimunud teavitamist pidada hilinenuks.

28. Asi nr 3-1-1-68-14 käsitles olukorda, kus kriminaalmenetlus lõpetati ilma süüdistusakti kohtusse esitamata. Isikut teavitati varjatud jälgimisest ja tal võimaldati tutvuda enda kohta kogutud materjaliga. Seejärel taotles isik juurdepääsu varjatud jälgimise aluseks olnud dokumentidele (prokuröri taotlus varjatud jälgimiseks loa saamiseks ja asjaomane kohtumäärus) ning esitas kaebuse nende jälitustoimingute õigusvastaseks tunnistamiseks. Oma 16. detsembri 2014. aasta määruses leidis Riigikohus, et kuigi eeluurimiskohtunik andis jälitustoiminguteks loa, ei olnud need kooskõlas *ultima ratio*-põhimõttega. Riik märkis oma seisukohas, et selles asjas oli kaebaja eespool nimetatud kriminaalasjas kahtlustatav (vt punkti 12 eespool).

KAEBUSED

29. Kaebaja kaebas artiklite 6 ja 8 alusel, et prokuratuur ei andnud talle täielikku teavet varjatud jälgimise kohta, mida ta kahtlustas enda suhtes tehtud olevat, ja riigi kohtud ei võtnud tema asjaomast kaebust menetlusse. Kuna kaebaja ei saanud teavet varjatud jälgimise, selle seadusliku aluse ega tema teavitamata jätmise põhjuste kohta, jäeti ta ilma võimalusest lasta kohtul kontrollida oma õiguste võimalikku rikkumist.

ÕIGUSKÜSIMUSED

Konventsiooni artiklite 6 , 8 ja 13 väidetav rikkumine

30. Kaebaja kaebas oma konventsiooni artiklite 6 ja 8 järgsete õiguste rikkumise üle. Asjakohases ulatuses sätestab artikli 6 lõige 1:

„Igaühel on [---] temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele [---] kohtumenetlusele [---] kohtus.“

Artikkel 8 on sõnastatud järgmiselt:

„1. Igaühel on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust.

2. Ametivõimud ei sekku selle õiguse kasutamisse muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.“

31. Kaebaja kaebus põhines ka konventsiooni artiklil 13, mis on sõnastatud järgmiselt:

„Igaühel, kelle konventsioonis sätestatud õigusi ja vabadusi on rikutud, on õigus tõhusale õiguskaitsevahendile riigivõimude ees ka siis, kui rikkumise pani toime ametiisik.“

1. Poolte seisukohad

(a) Riik

32. Riik märkis, et kaebaja ei teavitanud EIK-i asjaolust, et teda teavitati jälitustoimingutest ja et ta tutvus enda kohta kogutud materjaliga. Kaebajat teavitati võimalusest

esitada jälitustoimingute tegemise ja nendest teavitamata jätmise peale kaebus KrMS-i §-i 126¹⁶ lõikes 2 ette nähtud korra järgi, kuid ta ei kasutanud seda võimalust (vt punkte 19 ja 20 eespool). Sellise kaebuse esitamise õiguse tegelikku olemasolu kinnitab riigi kohtupraktika (vt punkte 27 ja 28 eespool). Kui kaebaja oleks jälitustoimingute tegemise ja nendest teavitamata jätmise peale esitanud kaebuse ja riigi kohtud oleksid tuvastanud kaebaja õiguste rikkumise, oleks kaebaja saanud esitada riigi vastu kahjuhüvitise nõude riigivastutuse seaduse alusel (vt punkti 26 eespool). Riik leidis, et kaebaja passiivsus edasiste toimingute tegemisel kujutas endast vaikivat nõusolekut, et ei toimunud tema õiguste rikkumist, mida tuleks heastada. Riik märkis aga, et kaebajal on endiselt võimalik esitada kaebus, sest KrMS ei sätesta mingit tähtaega. Sellest tulenevalt leidis riik, et kaebaja tõstatatud küsimus on lahendatud. Alternatiivselt ei saa kaebaja enam väita, et on ohver konventsiooni artikli 34 mõttes.

33. Lisaks väitis riik, et kaebaja ei ammandanud kõiki riigisiseseid õiguskaitsevahendeid, sest ta ei kaevanud Tartu Maakohtu 17. jaanuari 2013. aasta määrust edasi (vt punkti 17 eespool). Riik väitis, et olenemata määruses olevast viitest, et seda ei saa edasi kaevata, on edasikaebamise võimalus KrMS-i alusel alates 1. jaanuarist 2013 siiski olemas.

(b) Kaebaja

34. Kaebaja kaebas algselt, et ta ei saanud teavet varjatud jälgimise kohta, mida ta kahtlustas enda suhtes tehtud olevat, ja et ta ei saanud lasta kohtul kontrollida, kas jälitustoimingute tegemise käigus võidi rikkuda tema õigusi.

35. Vastuseks riigi märkustele, mille järgi oli kaebajat jälitustoimingutest teavitatud, väitis kaebaja, et talle ei esitatud tutvumiseks täielikku jälitustoimikut 10. veebruaril 2014. aastal, märkides, et talle näidati vaid paari tekstirida ühel lehel, mis ei olnud allkirjastatud. Selle napi teabe põhjal ei olnud tal võimalik hinnata oma eraelu puutumatus riive ulatust ja tõsidust. Kaebaja väljendas kahtlust, et tema suhtes võidi varjatud jälgimist kohaldada juba ammu enne 2. ja 3. novembrit 2010, ja leidis, et selliste toimingute kohta ei esitatud mingit teavet. Kaebaja sõnul ei tähendanud asjaolu, et ta ei esitanud kaebust pärast seda, kui teda oli jälitustoimingutest teavitatud, et ta tunnistas varjatud jälgimise õiguspärasust.

36. Pärast Riigikohtu 16. detsembri 2014. aasta määrust asjas nr 3-1-1-68-14 (vt punkti 28 eespool) väitis kaebaja, et ta sai alles sellest määrusest teada, et nõuti välja ka tema kõneeristused. Ta väitis, et sellest toimingust ei olnud teda varem teavitatud.

37. Kaebaja eitas Tartu Maakohtu 17. jaanuari 2013. aasta määruse edasikaebamise võimalust.

(c) Ühiselt sekkunud kolmandad isikud Privacy International ja Article 19

38. Sekkujad rõhutasid, et kiiresti muutuva kommunikatsioonitehnoloogia ja ennenägematult suure hulga jälitustoimingute tõttu ei ole isiku jälitustoimingutest teavitamise nõue üksnes soovitatav, vaid vajalik kaitsemeede jälitustoimingute tegijate võimu kuritarvituse vastu. Nad lisasid, et see on ühtlasi tõhusa õiguskaitsevahendi õiguse oluline osa konventsiooni artikli 13 alusel ja konventsiooni artiklis 6 sätestatud õiglase kohtumenetluse tagatiste vajalik ajend.

2. EIK-i hinnang

39. EIK märgib, et riik esitas esialgsed vastuväited kaebuste vastuvõetavusele, väites,

et kaebaja ei ammendanud riigisiseseid õiguskaitsevahendeid, kaebaja tõstatatud küsimus on juba lahendatud või alternatiivselt ei saa kaebajat enam käsitleda väidetava rikkumise ohvrina. EIK leiab, et riigi väited viimase kahe vastuvõetamatuse aluse kohta on sisuliselt tihedalt seotud riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamata jätmise väitega.

40. EIK kordab, et konventsiooni artikli 35 lõike 1 alusel võib ta kohtuasja arutada ainult pärast kõigi riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamist. Artikli 35 eesmärk on anda konventsiooniosalistele võimalus vältida või heastada oma väidetavad rikkumised enne, kui nende alusel esitatakse kaebus EIK-ile (vt muu hulgas *Karácsony jt vs. Ungari* [suurkoda], nr 42461/13 ja 44357/13, punkt 76, EIK 2016 (väljavõtted); vt ka *Vučković jt vs. Serbia* (esialgne vastuväide) [suurkoda], nr 17153/11 ja veel 29, punktid 70–72, 25. märts 2014).

41. Riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamise valdkonnas on tõendamiskoormis jagatud. Kui riik tugineb mitteammendamisele, peab ta EIK-i veenma, et õiguskaitsevahend oli tõhus ning asjaomasel ajal teoorias ja praktikas kasutatav ehk et see oli kättesaadav, see oleks pakkunud kaebajale hüvitist seoses tema kaebustega ja sellel oleksid olnud mõistlikud eduväljavaated. Kui riik on seda teinud, on kaebaja kord tõendada, et riigi nimetatud õiguskaitsevahend on tegelikult ammendatud või see ei olnud kohtuasja konkreetsete asjaolude valguses mingil põhjusel sobiv või tõhus või kaebaja on sellest nõudest erilistel asjaoludel vabastatud (vt *Chaykovskiy vs. Ukraina*, nr 2295/06, punkt 71, 15. oktoober 2009). Pelgast kahtlusest eduväljavaadete kohta ei piisa selleks, et vabastada kaebaja kaebuse esitamisest pädevale kohtule (vt näiteks *Samoylov vs. Venemaa*, nr 64398/01, punkt 25, 2. oktoober 2008).

42. Käesoleva asja juurde tulles märgib EIK, et kuigi ajal, mil kaebaja pöördus kaebusega EIK-i, ei olnud tal võimalik saada teavet jälitustoimingute kohta, mida ta kahtlustas enda suhtes tehtud olevat, anti talle toimingutest siiski teada 27. jaanuaril 2014. aastal ning 10. veebruaril 2014. aastal võimaldati tal tutvuda ka enda kohta kogutud materjaliga (vt punkte 19 ja 20 eespool). Jälitustoimingutest teavitamisel ja tema kohta kogutud materjaliga tutvumise võimaldamisel teavitati kaebajat ka võimalusest esitada jälitustoimingute tegemise peale kaebus KrMS-i §-s 126¹⁶ sätestatud korras. Nimetatud õiguskaitsevahendi kasutamise võimalust kinnitas ka riigisisene kohtupraktika (vt punkte 25–28 eespool). Riik tõi välja ka võimaluse esitada riigi vastu kahju hüvitamise nõue riigivastutuse seaduse alusel. Lisaks on kaebajal riigi väitel endiselt võimalik esitada kaebusi KrMS-i §-i 126¹⁶ alusel.

43. Kaebaja kahtlustas, et jälitustoimingud olid tegelikult ulatuslikumad ja talle ei avaldatud kogu jälitustoimikus olevat materjali (sealhulgas tema kohta kogutud materjali) (vt punkti 35 eespool).

44. EIK rõhutab, et kaebaja ei täpsustanud, millist liiki teabele, mida jälitustoimikus väidetavalt hoiti (mis ei ole tema kohta kogutud materjal), ta juurdepääsu soovis. EIK märgib, et kaebaja allkirjastas sellegipoolest akti, millega kinnitas oma mobiiltelefonide jälitamisega kogutud materjaliga tutvumist (vt punkti 20 eespool). Ta ei esitanud konkreetseid taotlusi juurdepääsu saamiseks dokumentidele, mis andsid jälitustoiminguteks loa (vrd eespool punktis 28 nimetatud näitega).

45. Kaebaja muresid arvestades on EIK üllatunud, et ta ei kasutanud pärast teavitamist kättesaadavaks muutunud õiguskaitsevahendeid isegi pärast seda, kui ta sai teada tema suhtes võetud võimalikest lisameetmetest (vt punkti 36 eespool). EIK märgib veel, et kaebaja ei esitanud ühtegi väidet, mis seaksid kahtluse alla nende õiguskaitsevahendite tõhususe seoses tema murede või nende vahendite jätkuva kättesaadavusega.

46. Sellest tulenevalt ja võttes arvesse riigi veenvaid väiteid õiguskaitsevahendite kättesaadavuse ja tõhususe kohta riigisiseste seaduste alusel, ei ole EIK-i ülesanne esitada väiteid, miks kaebaja ei pidanud kasutama vähemalt mõnda neist õiguskaitsevahenditest. Seega

ei jää EIK-il üle muud, kui järeldada, et puuduvad alused kaebaja vabastamiseks riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamise nõude täitmisest.

47. Sellest lähtudes leiab EIK, et kaebaja kaebused tuleb konventsiooni artikli 35 lõigete 1 ja 4 alusel jätta rahuldamata riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamata jätmise tõttu.

48. Selle järelduse valguses ei pea EIK uurima riigi teisi esialgseid vastuväiteid selle kohta, kas kaebajat saab endiselt ohvrina käsitleda või kas asja tuleks pidada lahendatuks.

Sellest lähtudes EIK ühehäälselt

tunnistab kaebuse vastuvõetamatuks.

Koostatud inglise keeles ja tehtud teatavaks kirjalikult 22. märtsil 2018.

Hasan Bakırcı
Sekretäri asetäitja

Ledi Bianku
Esimees